

FOCS DE FALLA
ARTICLES PER AL COMBAT FESTIU

Gil-Manuel Hernández i Martí

© **Text:** Gil-Manuel Hernández i Martí

© **Fotografía portada:** *L'essència* (Falla Arrancapins, 2005), Josep Antoni Collado i Àlvez

© **Edició:** OBRAPROPIA, S.L.

G. V. Marqués del Turia, 38 - 8

46005 VALENCIA

ISBN: 978-84-15362-55-5

Imprés a Espanya per: Diazotec, S.A.

Primera edició: setembre 2011

Queda prohibida, salvo excepción prevista en la ley, cualquier forma de reproducción, distribución, comunicación pública y transformación de esta obra sin contar con la autorización de los titulares de la propiedad intelectual. La infracción de los derechos mencionados puede ser constitutiva de un delito contra la propiedad intelectual (arts. 270 y ss. del Código Penal)

www.obrapropia.com

Amb l'ànima oberta,
ben netes les mans,
pel nostre futur nascut hui,
demana nous vents
i fer-se a la mar
mon meravellós...
ton meravellós...
el meravellós país...
(JOSEP ALARTE, *El Tapet*)

Als meus amics i amigues de l'Associació d'Estudis Fallers

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ. LES FALLES COM A PASSIÓ

CAPÍTOL I. LES FALLES I EL SEU TEMPS

L'evolució de les falles contemporànies
Les falles, harmonia o fractura?
L'associacionisme faller, una sòlida societat civil
Les dues elits
Per què hi ha gent que odia les falles?
Una festa de joves?
L'esquerra valenciana i les falles
Els camins de l'ortodòxia
Un descontrol controlat

CAPÍTOL II. LA CRÍTICA EVAPORADA

Falles blanques
Dionisios encadenat
La transgressió dissolta
La cosmovisió de les falles
L'enginy i gràcia, un arma letal contra la sàtira
Història d'una perversió

CAPÍTOL III. REGINA FALLERA

La reina fantasma
La fallera major: ídol i tabú
Mitjans de fallermajorització
Una ofrena desenfrenada
Princesses
Les cortesanes i l'aristocràcia fallera

CAPÍTOL IV. SOBRE L'ART DE FER I DESFER FALLES

La transgressió improbable
Microfalles
Materialitat i immaterialitat en l'art faller
Reivindicació del ninot
Ofegats per l'estètica
Les falles informals
L'estoreta velleta...

CAPÍTOL V. LES FALLES: UNA EXCEPCIÓ CULTURAL, UNA CULTURA EXCEPCIONAL

Existeix una cultura fallera?
El foc i la falla
La llengua de les falles
Les identitats falleres
Fallers i festers
La Ciutat de l'Artista Faller com a patrimoni cultural
La fallera Coca-Cola o l'apoteosi del surrealisme
Les falles i l'homosexualitat

CAPÍTOL VI. LA FESTA VISCUDA

La nit que naixen les falles
El Carme: de l'obrador al *pub*
Plaers perduts de la infantessa fallera
La dansa de la festa del foc
Defensa de la despertà
Quasi una família

CONCLUSIÓ. LES FALLES COM A MISSIÓ

INTRODUCCIÓ

LES FALLES COM A PASSIÓ

De vegades sentim la necessitat de parlar de les nostres passions. La de les Falles és una de les meues. Tanmateix, cal anar amb compte amb les passions, a causa de la seua pròpia naturalesa efervescent i volcànica. Per això, s'imposa abordar-les amb una prudent distància, per a mantindre una certa lucidesa racional i no deixar-se arrossegar per les agitades aigües de l'emoció desbordada. Especialment si tractem de traure totes les potencialitats positives de la passió, eixes que ens duen a conrear l'esperit crític, la reflexió agosarada i la visió radical en profunditat.

La passió, doncs, no està renyida amb la pretensió d'anàlisi i la voluntat de generar propostes transformadores, sempre que siga, d'alguna manera, adequadament canalitzada i no s'extravie en excessos que poden ser després motiu de penediment. Això és, tot just, el que he assajat de fer en un llibre que porta per títol *Focs de falla. Articles per al combat festiu*, títol on estan barrejades a parts iguals les intencions mogudes per la passió i aquelles accionades per la reflexió. Passió i reflexió, mixtura ideal que m'ha servit de referent a l'hora de tractar un tema, les Falles, que, per la seua enorme emotivitat, entenc que requeria eixe tractament híbrid. No sé si ho he aconseguit, almenys m'he atrevit a intentar-ho.

Per a ser sincers, cal dir que els continguts bàsics del llibre provenen de diversos materials ja publicats en llibrets de falla (Na Jordana, Arrancapins, Corona, la Malva d'Alzira i Corea de Gandia, entre d'altres), revistes especialitzades falleres, premsa diària, així com en el Bloc Faller (<<http://blocfaller.blogspot.com>>), que el meu amic Josep Lluís Marín i jo obrírem en 2006. Es tracta de textos

escrits en els darrers anys, alguns reelaborats a partir de materials anteriors. En tot cas, tots els escrits que componen el llibre han sigut novament reelaborats i actualitzats, per reforçar-los i expurgar-los dels defectes que solem trobar en tota tasca de revisió d'allò que ja s'ha escrit. I encara i tot, he considerat necessari afegir articles nous.

Quant al títol del llibre, intenta simbolitzar el foc de la passió per la festa que ha animat la redacció de cadascun dels diversos articles (“focs de falla”), tots els quals tenen un caràcter de repte i de desafiament en eixa justa cívica que és el debat públic, especialment en un territori tan esvarós com el de les Falles. És tot just esta condició dels textos, pensats “per al combat festiu”, la que mostra el meu particular afany, que és dialèctic i busca la provocació en el millor sentit de la paraula, com una acció destinada a sacsar consciències, a remoure clixés, a sotragar els fonaments d'allò que sovint passa per ser una tradició immutable, en nom de la qual es generen tota mena d'ortodòxies inamovibles i es dictaminen sentències condemnatòries cap a tot aquell que gose qüestionar l'*statu quo* faller. Perquè, no ho oblidem, el món de les Falles es configura com un camp de lluites socials i culturals, que alhora que ens mostra la constitució i característiques del mateix món faller, també ens diu moltes coses de la societat en què eixe món està inserit, de què és fruit i en què té impactes. Una societat, la valenciana, que repetidament ha sigut pensada i reflexionada des de l'assagística i les ciències socials, però que poques vegades ha sigut estudiada des de la perspectiva del món festiu, i més en concret del món faller.

Una de les excepcions més pregones fou el llibre de Joan Fuster *Combustible per a falles*, publicat en 1967, que arreplegava els articles de temàtica fallera que l'assagista de

Sueca havia anat publicant ací i allà des dels anys cinquanta. El problema és que, després d'aquell llibre, encara hui tant vigent, mai més es tornà a publicar un text d'assaig sobre les Falles, la qual cosa és un símptoma ben evident de per on han anat les coses. D'entrada, cal recordar que en eixa avantsala de l'anomenada "batalla de València" que foren els anys seixanta i setanta, Fuster i la seua obra foren laminats per una dreta tardofranquista que, mitjançant el conreu progressiu d'un anticatalanisme visceral, buscava un lloc al sol de la democràcia sota control que s'albirava en l'horitzó. Recordem que, com a resultat de la publicació d'*El País Valencià* en 1962, Fuster i el seu llibre foren cremats en efígie en la Cavalcada del Ninot de 1963, episodi que el mateix Fuster recollia amb una barreja d'humorisme i resignació en *Combustible per a falles*.

El cas és que, a conseqüència de l'estigmatització de Fuster, *Combustible per a falles* passà prou desapercebut. Un llibre on, per cert, Fuster feia una exemplar defensa del món de les Falles, reprenent així el compromís que les forces progressistes valencianes sempre havien mantingut amb esta festa. Com a mostra prou significativa dels temps que corrien, la contribució de l'influent autor de *Nosaltres els valencians* (1962) fou rebutjada per les forces conservadores i oblidada per les forces progressistes, especialment pels autodeclarats com a hereus intel·lectuals de Fuster. En síntesi: l'antiintel·lectualisme i l'anticatalanisme dels antifusterians avançaren per un costat i l'antifallerisme i l'elitisme intel·lectual dels "fusterians" ho feren per un altre. Enmig quedaren les Falles lliurades a la seua sort, que al remat seria aprofitada pels campions del populisme i la irracionalitat.

En el context d'eixa guerra civil altament simbòlica que fou la “batalla de València”, es va fer molt difícil trobar un espai per a fomentar la reflexió crítica sobre la festa, ja que era prou probable que aquell que ho intentara restara atrapat entre dos focs. En tot cas, no està de més aclarir que no es tractava de dos focs idèntics. L'un era atiat per la por a la democràcia i a les llibertats, l'altre provava de fer avanços de tota mena en els fronts social, cultural i polític. Finalment, però, un dels dos focs es va revelar com més potent i, referendat per les urnes, va acabar cremant tot allò que tractava de cremar, entre altres coses, la possibilitat de repensar des d'una perspectiva crítica i dialogant la festa de les Falles.

Després, ja en els anys noranta, amb la irrupció d'una nova generació d'estudiosos de les Falles, vindria tota una onada de treballs científics sobre la festa, així com un ressorgiment del món de les publicacions falleres, especialment dels llibrets, que afortunadament aportaren tot allò que feia anys que era necessari: rigor, seny, treball ben fet i reflexió equilibrada. Però, així i tot, el ben cert és que, des d'aquell ja llunyà *Combustible per a falles* de 1967, mai més cap llibre ha tornat a abordar des d'una perspectiva assagística integral el món de la festa fallera. És possible que en els darrers temps ja no fóra necessari, després d'allò que s'ha aconseguit, però no deixava de ser un símptoma del que ha sigut l'aventura de pensar críticament les Falles.

Al cap i a la fi, encara que la situació ha millorat molt en el pla intel·lectual, continua havent-hi entrebancs per a dir en veu clara i alta certes coses, entrebancs suficients per a potenciar un clima d'autocensura i reblaniment, inseparable de les considerables dosis de conservadorisme i conformisme que caracteritzen el món faller actual. En este

punt semblen confluir tota una sèrie de factors, alguns d'índole ideològica, uns altres de caràcter polític, sense oblidar-ne d'altres lligats a elements personals o a inconfessables interessos econòmics. La suma de tot plegat és un ambient de correcció política asfixiant, un entorn cada vegada més enrarit, dins el qual el peculiar univers faller es fragmenta en submóns amb tendència a la incomunicació. D'eixa manera, sembla intensificar-se una cega carrera cap avant de la societat fallera, en plena sintonia amb aquella que la mateixa societat valenciana, amb el cap i casal al capdavant, ja fa temps que va començar.

Per això la necessitat de fer este llibre, de conferir-hi una orientació de combat, de denúncia, de polèmica, d'agitació. Amb tot, un també és conscient que, quan explicitem el lloc des d'on pensem i escrivim, no es poden deixar al marge certs aspectes biogràfics que conformen la pròpia evolució personal. De manera que, tot i que siga en referència a la vivència fallera, he cregut oportú fer-hi alguns comentaris.

Les meues primeres imatges falleres es remunten molt arrere en la infantesa. Recorde, per exemple, vore de ben menut les fotos en blanc i negre de quan ma mare fou fallera major de la comissió del Barri Dom Bosco en 1955, o les vespres de la *plantà* de la falla del meu carrer, Pare Viñas-Agustín Lara, d'on després vaig ser faller infantil. Recorde també les meues primeres expedicions a visitar les falles de la contornada, als barris d'Orriols i Torrefiel, o les vegades que mon pare duia la família a vore la falla Exposició, de la secció especial, i també garde en el record les cremades de la llavors falla de la plaça del Caudillo en la televisió en blanc i negre.

Un dels moments viscuts amb més impressió era el de la preparació dels treballs de la *plantà* de la falla del barri, o el

deler amb què esperava a la nit el primer dia de Falles, tal com si fóra la meua particular Nit de Reis fallera. Un altre moment singular era el dia que podia comprar la revista on venien publicats, en vius colors, tots els esbossos de les falles de la ciutat. Tampoc no puc oblidar la primera vegada que vaig vore plantada a la placeta de Na Jordana, allà pel 1975, una meravellosa falla clàssica de Julià Puche que narrava el naufragi de les tradicions valencianes.

Amb el trànsit a l'adolescència encetí una època en què em divertia molt fent les meues pròpies falletes en miniatura, en plastilina o amb deixalles, en què intentava imitar les falles més recixides d'aquells temps, els anys setanta. Algunes de les falles fetes amb cartolina i trossets de fusta les plantava al meu balcó i les cremava la nit de Sant Josep al terrat de l'edifici en companya de la meua família, davant la qual disparava jo mateix els petards que servien d'humil castellet a la falla.

En 1980 ja feia uns anys que no era faller, perquè les turbulències de l'adolescència m'havien allunyat formalment d'eixe món, però aquell any passí gran part de les festes falleres al xalet que teníem en una urbanització de l'Eliana, a on no poca gent de València li va donar eixos anys per anar i muntar la seua pròpia falla. En aquella ocasió estava feta amb ninots de refregit i era molt modesta, tot i que es va fer una festa considerable, que imitava en certa manera la de les comissions formals. L'any següent, en 1981, un amic i jo passàrem gran part de l'hivern construint un cadafal de més envergadura, que finalment plantàrem i cremàrem amb molt d'orgull en aquell indret d'estiuieg. Per a mi fou una experiència inoblidable.

L'any 1982, amb la meua majoria d'edat assolida, es fundà una nova comissió al meu carrer, on ens havíem